

L'OFICI DE CORDER

Un ofici que es perd

Abel Tarrés i Núria Traveset

*La família
Clot d'Avià.*

L'ofici de corder és tan antic com el seu producte, les cordes. Aquestes tenen i han tingut molts usos, tant en l'agricultura (per lligar garbes o feixos de llenya, com a ronsals pels animals...), com en la construcció (de ponts, de cases...), pels pescadors...

Les primeres cordes documentades eren d'origen vegetal, i foren els egipcis els primers que les utilitzaren. Cultivaven les pròpies fibres vegetals (cànem, lli i espart), les treballaven manualment i les utilitzaven, bàsicament, per l'agricultura, però també en la fabricació de ponts, embarcacions... Les cultures futures, grega i romana, les continuaren realitzant i el seu ús anà evolucionant en paral·lel a aquestes.

A Catalunya, trobem corders documentats a l'edat mitjana però, segurament amb anterioritat també n'existien. En aquesta època, tots els corders eren membres d'un gremi, amb uns drets i deures que havien de complir, tant per la

seva realització, com en el procés d'aprenentatge com en la seva venda. Aquests formaven gremi amb els espartenyers, ja que tots dos feien servir el cànem com a matèria primera. En trobem a les ciutats de Montblanc, Girona, Cardona, Tortosa, Valls, Barcelona... Els seus membres, podien ser corders de cordes per usos agrícoles, ramaders... o bé els anomenats corders de viola, que realitzaven les cordes per als instruments musicals, amb budells animals.

Conservem documentació immaterial que, de forma indirecta ens ajuda a conèixer la història de les cordes. Una part d'aquest material és dins el recull de tradicions i costums d'en Joan Amades, concretament, les cançons dels corders (cants de treball, altres associades al joc...). L'altra són els jocs tradicionals, alguns dels quals encara es practiquen als patis o places dels nostres pobles, tots ells utilitzen la corda com a instrument principal

per desenvolupar l'acció (saltar a corda, tibar la corda, el *chiuwei* d'origen nigerià). A més a més, conservem alguns refranys de la llengua catalana que ens mostren la relació de la corda i l'espart.

- «Boira en el Castell, pica espart, i fes cordell». (N. Belda)
- «Quan el Montdúver fa capell, pica espart i fes cordell». (Elisa Refrany de la Safor.
- «Puig Campana té capell, pica espart i fes cordell». (F. Llinares) Es refereix a quan els núvols tapen el cim del Puig Campana, a la Marina Baixa, segur que vindrà pluja, per tant és hora de fer treballs a casa.

A casa nostra, no coneixem el nom de cap corder, ni hi ha estudis generals del seu ofici. Únicament, existeix un estudi local de Flix (Ribera d'Ebre) (publicat) i un de recent al Bages (no publicat), ja que aquest ha estat sempre un ofici menor, amb un producte secundari.

Actualment, l'ofici s'ha perdut, la realització manual ha desaparegut i la seva fabricació és únicament mecanitzada, convertint-se en un producte sintètic i industrialitzat.

Avui però, us volem presentar dues famílies catalanes de corders. Dues famílies amb orígens, evolucionis i dedicació diversa. Una, la família Comas-Ratera, que viu i ha viscut sempre a Callús, un poble al costat del riu Cardener, al cor del Bages. L'han format quatre generacions de corders i sempre, fins als anys noranta del segle XX, s'han dedicat principalment a la producció de cordes. La primera generació però, també eren espadenyers i barbers. Actualment, en Joan Comas, de 75 anys, n'és l'últim exponent, jubilat i sense successió a l'ofici.

La segona família, viu des de fa força anys a Avià (Berguedà), però són de Navès (Solsonès), han recuperat l'ofici del seu besavi i actualment n'estan fent difusió per mercats i fires medievals.

Els no n'havien vist mai a fer-ne, són de formació autodidacta i feien cordes per al consum a pagès.

LA FAMÍLIA COMAS-RATERA (BAGES)

En Joan Comas és l'últim corder de la nissaga Ratera. De petit començà l'ofici al seu poble natal, Sant Vicenç de Castellet, amb en Lluís Ratera, fill de Callús. Posteriorment, en Joan anà a treballar a Callús, on hi havia la corderia del pare del Lluís i es va casar amb la seva filla. Així, entrà a formar part de la família de corders i, posteriorment, ser-ne l'últim representant.

En una primera època, als anys vint, la feina era totalment manual i hi intervenien tots els membres masculins de la família. Tenien el seu espai de treball, fora del poble, al costat del riu Cardener, a l'espai anomenat el Filador. Aquest espai consta d'una petita edificació de planta baixa on s'hi guarden totes

les eines i objectes necessaris per la seva producció. Aquests són una fileta i el torn manual, que serveixen per la preparació del fil, la cordonera, la roda, com a màquina principal, els ganxos, les pinyes de diverses mides, el carretó, els ganxos, els cavallets i els seus suports.

El procés de fabricació és simple però no es pot fer de forma individual, es necessiten dues persones, una subjectant els fils i l'altra rodant la roda... Per aquest motiu els Ratera tenien sempre un ajudant. Aquests també podien ser els nens del poble que els ajudaven en èpoques de vacances escolars.

La matèria que utilitzaven per a la seva producció era el fil de cotó. Anteriorment no es coneix què s'emprava, ja que no es conserva cap documentació i els seus testimonis també han desaparegut. El cotó es comprava o s'intercanjava amb algunes fàbriques a canvi que aquestes els en portessin una part d'elaborat, en forma de corda.

Posteriorment, l'empresa s'amplia amb la compra de maquinària, que facilitava part de la feina i, amb sis metxeres, que instal·laren als baixos de la casa on vivien, al centre del poble. Aquestes van fabricar durant deu anys els cordills petits i les seves aplicacions, hamaques, rosaris..., i també el fil del macramé, sent-ne la primera empresa catalana que en fabricà. Aquesta part de producció era responsabilitat de la dona d'en Joan, la Carme, i era ajudada per un parell de dones del poble.

En aquesta època, el Joan també va mecanitzar les dues eines principals del procés, la roda i la cordonera, però la resta d'eines i procés continuava sent manual. Els seus clients eren diversos i estaven escampats per tot Catalunya, Barcelona, Manresa, Manlleu, Berga... però els seus principals clients eren les fàbriques tèxtils dels rius Cardener i Llobregat, el Cortès (Callús), Vidal (Puig-reig), Cal Marçal (Puig-reig), la Fàbrica Nova de Manresa, Cal Gallifa de Sant Joan.... Tots ells, utilitzaven

les cordes per algunes de les seves màquines i per lligar els fardos de les seves produccions.

La família Comas-Ratera anà evolucionant i adaptant-se a les noves demandes dels seus clients. Però als anys vuitanta, amb la crisi, del tèxtil i el tancament de totes les fàbriques del Cardener i el Llobregat, l'empresa necessitava la injecció d'una gran inversió econòmica per mecanitzar-se i poder ser competitiva dins el mercat, tant en el material (moment en què apareixen les fibres sintètiques) com en el resultat final (cordes més resistents, més duradores...).

En Joan però, decidí no invertir, i continuar amb l'ofici de forma artesanal fins al moment de la seva jubilació, ja que la inversió era massa forta per un futur incert.

El 2004 fou el final. En Joan Comas tancà el Filador i realitzà una donació de totes les màquines i eines a l'ajuntament de Callús amb la voluntat de preservar-lo i conservar-lo. Un cop jubilat, únicament en alguna ocasió esporàdica, col·labora amb l'ajuntament en la realització de demostracions del seu ofici.

Així es tanca la nissaga de quatre generacions dedicades a la producció artesanal de cordes al poble de Callús. Confiem però, en què l'ajuntament farà un bon ús del llegat heretat.

LA FAMÍLIA CLOP I RIU (BERGUEDÀ-SOLSONÈS)

Joan Clop i Costa, acompanyat dels seus germans Josep i Valentí i de la muller, Maria Riu i Cols, han recuperat l'ofici de corder i l'han mostrat arreu de Catalunya. Tenen edats compreses entre els 71 i els 80 anys, han viscut treballant a pagès, feina que encara no han abandonat del tot. Són la quarta generació, que en tinguin constància, de la tradició de corders mantinguda a la família.

Joan Comas
utilitzant la fileta
al filador de Callús.

uns tres metres de corda s'hi triga uns vint-i-vuit o trenta minuts, la qual cosa s'allarga si es va parant a explicar-ne l'elaboració.

Tot i ser un ofici, segons diuen ells, molt senzill, no saben si continuar amb les demostracions ho voldrà fer algú, quan ells ja no puguin fer-les. De totes maneres asseguren que si algú en vol aprendre li n'ensenyaran.

Van començar a fer demostracions a Avià, per la Festa del Segar i el Batre i d'aquí van passar a visitar altres pobles que també celebraven aquest tipus de festa, com Lluçà. Des d'aquí, les poblacions osonenques foren les primeres comarques que van gaudir de les seves demostracions. Fins aquest moment, ja els han convidat a una trentena de localitats. També han visitat fires, pessebres vivents, escoles, i darrerament també han participat en mercats medievals com el de Castell d'Aro o la Fira dels Indians de Begur (Baix Empordà).

Els mateixos asseguren que no volen guanyar-hi res fent cordes, ja que són jubilats, van als llocs per ensenyar l'ofici, mentre els paguin el *gasto*, i les cordes que realitzen, les regalen. Únicament volen, tal i com diuen ells: «no quedar-se amb els braços plegats i d'aquesta manera conèixer gent, poder parlar i això sempre és millor que quedar-se a casa».

Doncs vet aquí que els de cal Llena de Navès fa tres dècades, deixaven la vall que s'estava despoblant i van arribar a Avià per establir-s'hi. Gràcies a ells i la seva tenacitat autodidacta, van recuperar aquest vell ofici, i ara tenim uns bons ambaixadors de corders i segadors de soca-rel.

Així, esperem que amb aquestes petites iniciatives no es perdi el coneixement d'aquest vell ofici, que se'n pugui fer difusió i transmetre'l a generacions futures, encara que la seva producció hagi deixat pas al procés mecanitzat.

A més, sembla ser que són dels pocs, o els únics que nosaltres coneixem, que realitzen demostracions en fires, festes i mercats d'aquesta manera tan manual.

Tot i que la família Clop i Riu té una llarga tradició familiar en la realització de cordes, l'ofici no els l'ha ensenyat ningú. El seu besavi, Joan Clop i Torrentallé, farà uns 160 anys en feia i el seu avi, Ramon Clop i Subirà, de molt jove també. El seu pare ja no en va fer i per tan durant un temps es perdé l'ofici. Cap als anys cinquanta fou quan, moguts per la inquietud, van provar de fer les cordes que necessitaven pel camp (per transportar garbes o feixos de llenya). Com que conservaven els estris arraconats, van començar a estudiar com fer-ho, tot mirant les cordes que ja tenien. De primer, segons sembla, no els anava bé perquè faltava una peça (que era la que subjectava els fils i permetia que al girar s'anessin creuant). Aleshores tenien 18 o 19 anys, però més endavant i a base de paciència se'n van sortir. Ara farà uns dotze anys,

per la Festa del Segar i el Batre d'Avià, parlant amb el regidor de cultura de l'ajuntament d'aleshores, els va dir que aquesta troballa era molt interessant i que s'havia de recuperar. Van refer els estris, amb fusta nova i posteriorment envellida, per tornar a tenir-ho tot a punt per fer la demostració.

Els materials que utilitzen són l'espart i el cànem, però també el fil de plàstic, el cotó... qualsevol tipus de material, fins i tot el cordill de lligar pernils. Al començament ho feien amb fil de les lligadores (màquines de segar). Actualment, de matèria primera costa molt de trobar-ne, i tot i que es pot fer amb plàstic no és el material tradicional, per tant procuren no utilitzar-lo en les seves demostracions.

Per ells, per poder fer una corda durant les demostracions, necessiten tres persones: un roda, l'altre aguanta per l'altre extrem i el tercer s'ocupa de la pinya que regula i trenca la corda. La mestressa de la colla, és l'encarregada de preparar els cordills, tallar nusos... Per fer

